

nja. Tako onda prave građevine isključuju stanovanje u njegovu bit i okuću (behausen) ovu bit.

Označena gradnja je neko odlikovano dopuštenje stanovanja. Ako je ovo u pitanju, onda gradnja već ima odgovoran način. Iz ovog odgovaranja ostaje utemeljeno sve planiranje da sa svoje strane nude nabačaje za skice (Risse) nekog područja.

Čim pokušavamo da bit podižeće gradnje mislimo iz dopuštanja stanovanja, iskušavamo jasnije u čemu počiva svako proizvodjenje, kao ikoje proiznošenje se ispunja gradnjom. Uobičajeno je da protizvođenje uzimamo kao neku delatnost čiji učinci za rezultat imaju neku gotovu građevinu. Može li se gradnja tako predstavljati: nešto može da se zahvati, a ipak da se ne pogodi njegova bit, da je prolizvodnja (Hervorbring) ono što donosi (vorbringt). Gradnja pronosi (herbringt) četvorstvo u neku stvar — most — i iznos (vorbringt) stvar kao neko mesto (Ort) u ono već prisutno (Anwesende), kioje je tek sada kroz ovo mestio (Ort) uprostoren.

Proizvodjenje se grčki zove TIKTO. Korenu tec ove drevne reči pripada reč TECHNE. Ovo za Grke ne znači niti umetnost niti ručni rad, nego: (do)pustiti da se pojavi nešto kao ovo ili ono, tako ili drugačije, u prisutnosti (Anwesende). Grci misle TECHNE, proizvodjenje (Hervorbring), polazeći iz dopuštanja pojavljuvanja. Ovo TECHNE, koje ima tako da se misli, od davnina se kreće u tektomskoj arhitekturi. Ono se nanosi slike, opet i odlikuje, u onom tehničkom, tehnike pogonskih motora. No bit se građevinsko proizvodjenje ne dà dovoljno misliti niti iz veštine gradnje, niti iz ingenieurskog posla u gradnji, a niti iz spajanja obaju. Građevinsko proizvodjenje ne bi bilo *takde ni onda* primereno određeno, ako bismo ga hteli misliti u smislu izvornog grčkog TECHNE, samo kao 'dopuštanje pojavljuvanja, koje nešto proizvedeno kao prisutno (Anwesendes) smešta (anbringt) u već prisutno.

Bit gradnje je u nastanjivanju. Ispunjene biti gradnje znači podizanje mesta sklapanjem prostora. *Samo kada smo u stanju da stamujemo, možemo graditi.* Pomislimo načas na jedan švarcvaldski dom, koji je još pre pre dva stoljeća gradilo seljak.*** Ovde je nazočna usredost moći, zemlje i neba, božanskog i smrtnog, da se jedinstveno dopuste stvarima tako da se kuća podigne. Ta je moć postavila (gestellit) dom u zavjetlju na padini gore, okrenula ga jugu, usred pašnjaka, a u blizini izvora. Ta mu je ista moć dala široko izbočiti krov od šindire, koji svojim prikladnim nagibom nosi teret snega i misko se spuštajući čuva sobe od oluje u dugim zimskim noćima. Moć nije zaboravila ni gospodnji ugao (Herrgottswinkel) iza zajedničkog stola, kao i da uprostori svete površine (Plätze) za rođenje i smrtnjak — tako se tamo zove Sarkofag — da time naznači različitim uzrastima trag njihova puta kroz vreme, pod jednim krovom. Neki je zanat podigao taj dom, a taj zanat i sam izvire iz stanovanja konisteći njegove alate (Geräte) i skele.

Samо kada smo u stanju da stamujemo/prebivamo, možemo graditi. Upućivanje na švarcvaldski dom nikako ne znači da se možemo i trebamo vratići gradnji ovakvih domova, nego ion predočava na jednom prošlom (gewesenen) stanovanju kako je ono umelo (moglo) da gradi.

Stanovanje/prebivanje jest, pak, temeljna crta bitka (Seins), primjereno kome ismrtmici jesu. Možda nešto jasnije izlazi na svetlo kroz ovaj pokusaj da se promisle stanovanje i gradnja, da gradnja pripada u stanovanje i kako gradnja od njega i zadobiva vlastitu bit. Već bi dovoljno bilo stečeno kada bi stanovanje i gradnja prispeti *dostojanstvu upitnosti* i ostali među stvarima *dostojnim mišljenja*.****

Da, pak, samo mišljenje pripada stanovanju u istom smislu kao i gradnja, samo na jedan drugi način, može posvedočiti ovde iskušani misaoni svet.

Gradnja i mišljenje su svagda po njihovoj vrsti pristupačni stanovanju. Oboje isti pak nedostatni za stanovanje dok teraju svoje, umesto da jedno na drugo slušaju. Ovo će im omogućiti, kada oboje — gradnja kao i mišljenje — pripadaju stanovanju, da ostanu u svojim granicama i znači da jedno kao i drugo dolaze iz radionice jednog dugog iskustva i neprekidnog vežbanja.

Odve pokušavamo da razmišljamo o biti stanovanja. Sledeci korak na tom putu bio bi pitanje: kako stoji sa stanovanjem u našem sumnjivom vremenu? Posvuda se govori, i to s pravom, o oskudici stanja (Wohnungsnot), i ne samo govori, već i pristupa poštu. Oskudica se pokušava otkloniti stvaranjem stanova, kroz potporu stambenoj gradnji, kroz planiranje čitavog graditeljstva. No, ma kako da nedostatak stanova ostaje tvrd i gorak, prepričujući i preteći — *prava nevolja stanovanja* ne počiva tek u nedostatu stanova. Prava nevolja stanovanja je starija od svetskih ratova i razaranja, starija od povećanja broja stanovnika (Bevölkerungszahl) na Zemlji i položaja industrijskog radnika. Prava nevolja stanovanja počiva u tome da smrtnici bit stanovanja tek imaju iznova tražili, da oni tek moraju naučiti stanovati. Šta onda (činišti) kada se ljudsko lišavanje kućista (Heimatlosigkeit) ispostoji u tome da čovek *pravu nevolju****** stanovanja još ne pomišlja *kao nevolju*? Čim čovek ipak *pomisti* lišavanje ikudlišta, ono više nije nikakva beda. Ono je, pravilno promišljeno i dobro pridržano, sâm nagovor, koji poziva smrtnike na stanovanje.

Kako bi drugačije, pak, smrtnici mogli odgovoriti ovom nagovoru nego kroz to da sa svoje strane pokušavaju od sebe samih da dovedu stanovanje do punine njegove biti? Oni ovo ispunjavaju kada grade iz perspektive stanovanja i kada misle na stanovanje.

Preveo s nemackog
Miroslav Prokopijević

NAPOMENE PREVODIĆA:

M. Heidegger. BAUEN WOHNEN DENKEN, in: Vorträge und Aussätze, Teil III, G. Neske, Pfullingen, 1. Aufl. 1967, S. 19–37.

* Der ort lässt das Geviert zu und der Ort richtet das Geviert ein.

** Kuća, dom.

*** Bukvalno: koji je gradilo seljačko stanovanje / prebivanje.

**** Das Frag — und Denkwürding.

***** Die Not — u nemačkom može značiti i nevolju i oskudicu.

dragostambuk/gaspard

Derveni (330. B.C.)

Bit је krater
twojoj smrtnoj duši otvoren.
Oko mog češ ognja
kano kasan metulj letjeti,
sretan poradi nesreće
koja mori sina Anaxagorinog.

TUGE (Grku)

U maslini sipljiv plod
ulju zaklon spretan
Boja mu žđ i neveliku vatru zgasi

Maslinik nad nebom, viseć Had
prošiven svjetlom rcajima astralnih gnoza

U turanj za smeće
smjeste ga
udobni ležaj razastru
: svjetlonosa i prostrijelnik

Poklopac utrupe mjedenim zavrtnjem
dok ratar tragaše za galicom

Phyloxeru dušnu očutjeh, iskosnik
na ulazu u Brijeđ
kako trga podzemne latice
U Njem složeni sanjamo život
skraćeni za glavu praska svjetlosti
Svojim pak glavama nadomještamo suluda
bjelila togā božjih

SITUS VISCRERUM INVERSUS

Nikad te nema, nitko te neće
Vjetrovi raznose prašinu ti iz očiju
suše suze i miju obraze
Vjetri su twoja braća beskrvna
tvoj polegli plod, tvoja nečujna smrt
Oni ti odnose žive prugastih mačaka
brisu lijeve godine ofucanim psećim
repovima
sjeckaju: ružne uspomene, zle navike kobi
i smeđu zmiju iz vivarija
Bez vjernih životinja, vjetri su twoja
blašcad i slučajnici, pohod u bezvremeno
prekomorski posjed koji gubi
tropsko raslinje u hladnim strujama
što ga uporno stječe

NIVES, departure

Kano igra odrijeka
studen šapat o kolajni

Niz hod ti je silaziti
u dvorove tihih bića

Kako ubrat cvat mendule
da krhka mu ne raspu se srca

Dahan kristal bliske smrti
poleg praha na vjeđama

Ne gasiti svete kriješe
koji pršte po vrsima

Snježna i mirna prikazo
Korito bijelo tmorećeg mi ognja?

Gaspard

Prespavao si noć

Ugašene zvjezde leže na stolu
po nabačenoj odjeći

U kutevima nazolakrimalnim
bijele mrvičaste suze

Dašak na kapke kuća

Nećeš otvoriti

Rigel, Belatrix

Lijepodus u prozirnim celulama
snježnih obrva i lasi rasutih
pahulje nose u mrzlim košarama
niz brijege, niz grive vihorne

Krta krila crnim ledom ne vijore

Sutječu se grobnim poljima
doprinose Orionu i bijelim pokrovima

PRAŠKA ZIMA (Janu Palachu)

Goriš
nad tobom dok mrije
snijeg